

DIYANET DERGİSİ

DİNİ - İLMİ - EDEBİ
ÜÇ AYLIK DERGİ

Temmuz - Ağustos - Eylül

1991

Cilt : 27 Sayı : 3

Diyanet İşleri
Başkanlığı Adına
İmtiyaz Sahibi

Ahmet GÜL

Dini Yayınlar Dairesi
Başkanı

Yazı İşleri Müdürü

Orhan BALCI

Süreli Yayınlar
Şube Müdürü

Mali Koordinatör

Salim GÜNEY

Yazı Tetkik Kurulu

Orhan BALCI

İbrahim URAL

Ekrem KELEŞ

Yayına Hazırlayanlar

Bilal KOÇ

Seyfeddin ERŞAHİN

Dr. Mediha Eldem Sk.
No. 35

Tlf : 135 52 73

Kocatepe / ANKARA

Dizgi ve Baskı

AYYILDIZ

MATBAASI A.Ş.

342 33 16 - 342 17 07

ANKARA

BU SAYIDA

Yaşadığımız Tek Gezegen Olan Dünya-
mıza İtina

Ahmet GÜL 3 - 4

Çevre Problemi Bir Kültür ve Terbiye
Problemidir

Hamdi MERT 5 - 12

Hacc'ın Amacı ve Hikmetleri

Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU 13 - 22

Hz. İbrahim ve menasik-i Hacc'ın Mahiyeti

Prof. Dr. Talat KOÇYİĞİT 23 - 32

Türkiyede Özel Çevre ✓

Mustafa KETEN 33 - 35

Kimdim ?

Midhat Cemal 36

Çevre Kirliliğine Bir Başka Açıdan Bakış ✓

Doç. Dr. Musa K. YILMAZ 37 - 58

Hadisler Açısından Çevre İsrافی ✓

Doç. Dr. Talat SAKALLI 59 - 65

Neşve-i Tevhid

Kemal Edip KÜRKCÜOĞLU 66

Kaza Namazı Hususundaki Tereddütlerle
İlgili Bir Açıklama

İrfan YÜCEL 67 - 78

Çevre ve Orman

Sami Y. ÖLÇER 79 - 83

Mekke'ye Hac

Seyfeddin ERŞAHİN - Ercan ESER 85 - 90

Müslümanlıkta Hac Farızası

M. Asım KÖKSAL 91-101

Ailede Çocuk Eğitimi

Doç. Dr. M. Zeki DUMAN 103-116

Avusturya ve Türkiyede İlahiyat Yüksek
Okulları Üzerine Bazı Düşünceler

Mustafa TAVUKÇU 117-128

1927 senesinde Uşak'ta doğdu. İlk, Orta ve Lise tahsilini aynı şehirde ikmal ettikten sonra, 1949 yılında girdiği A. Ü. İlahiyat Fakültesinden 1953 yılında mezun olmuştur. Aynı Fakültenin Hadis Kürsüsüne Asistan olarak girmiştir (Ocak 1954). 1957 yılında **Hadislerin Toplanması ve Yazı ile Tesbiti** konulu teze doktor, 1967 yılında **Hadisçilerle Kelâmcılar Arasındaki Münakaşalar** konulu teze de doçent unvanını almıştır.

1957 yılında 6 ay süre ile Bağdat Edebiyat Fakültesinde arapça derslerini takip etmiştir. 1963-1965 yılları arasında, Tunus'taki Zeytûniye Üniversitesi İlahiyat Fakültesi derslerini takip etmiş, 1972-1973 yılları arasında da, Fransa'da inceleme ve araştırmalarda bulunmuştur. 1975'de, Profesörlüğe yükseltilmiştir. 1982'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığına atanmıştır.

1985 yılında üç yıllık Dekanlık görevi sona eren Prof. Dr. Talât Koçyiğit, halen aynı Fakültede Tefsir ve Hadis Bölümü Başkanı olarak eğitim ve öğretim faaliyetini sürdürmektedir.

Evlidir ve iki çocuk babasıdır. Yayınlanmış çok sayıda ilmî eser ve makaleleri bulunmaktadır.

HAZRETİ İBRAHİM VE MENÂSİK-İ HAC'CIN MAHİYETİ

Prof. Dr. Talât KOÇYIĞIT
A. Ü. İlahiyat Fak. Öğ. Üyesi

İmam el-Buhârî (**Sahih**, IV. 113) tarafından İbn Abbâs'tan nakledilen bir haberden öğrendiğimize göre, Hazreti İbrahim, Hacer'le evlenip de İsmail adlı oğulları dünyaya gelince, ilk karısı Sâre'nin çok şiddetli bir kıskançlığıyla karşılaşmışlardı. Çünkü o zamana kadar Sâre'nin hiç çocuğu olmamıştı ve bu da onun, Hacer'i ve oğlu İsmail'i kıskanması için yeterli bir sebepti. Bir ev içerisinde ortaya çıkan bu çeşit kıskançlıkların ne büyük huzursuzluklara yol açtığı hiçbir zaman inkâr edilemez. Bu huzursuzluk ise ancak ona yol açan sebeplerin ortadan kalkmasıyla giderilebilir. İşte bu sebeptir ki

Hazreti İbrahim de bu huzursuzluğa bir son vermek için, eşi Hacer'le henüz emzikte olan oğlunu Şâm taraflarındaki evinden alarak Arabistan'ın ıssız, kimsesiz, kurak bir yerine, şimdiki Mekke şehrinin bulunduğu bir vâdiye getirip bırakmaktan başka çare bulamamıştı. O sıralarda oralarda oturan hiç kimse olmadığı gibi, ağza koyacak damla su da yoktu. Bu sebeple Hazreti İbrahim, eşinin ve oğlunun yanında yeyip içmeleri için bir torba hurma ile bir kırba dolu su da su bırakmıştı. Yanlarından ayrılıp Şâm yolunu tutunca, Hacer arkasından koşturup yetişmiş ve ona : "Bizi ıssız vâdide yalnız başımıza bırakıp nereye gidiyorsun? Öyle bir vâdi ki, görüşecek ne bir insan ve ne de bir şey." demiş, bunu bir kaç defa tekrar ettiği halde ondan hiç cevap alamamıştı. Nihayet Hacer ona : "Bunu sana Allah mı emretti?" deyince, Hazreti İbrahim : "Evet; Allah emretti." diye cevap vermiş, Hacer de : "Öyle ise, Allah bizi korur; terketmez." demiş ve çocuğunun yanına dönmüştü. Hazreti İbrahim ise, vâdinin üstündeki Senniye denilen yere gelince; karısının kendisini göremeyeceği bir şekilde durarak yüzünü onları bıraktığı tarafa çevirmiş ve ellerini kaldırarak Rabbına, metni Kur'ân'ı Kerim'de İbrahim sûresinin 37 nci âyetinde bildirilen şu duâda bulunmuştur :

"Rabbımız! Ben, çocuklarımdan bazısını senin Beyt-i Haram'ın yanına, ziraata elverişli olmayan bir vâdiye, namazı dosdoğru kılabilmeleri için yerleştirdim. İnsanlara, onlara sevgiyle meyleden bir kalb ver; onları şükretsinler diye çeşitli meyvelerle rızıklandır".

Hacer, bırakıldıkları vâdide, çocuğunu emziriyor, kendisi de kırbadan su içiyordu. Ancak su, kısa bir süre sonra tükenmiş ve çocuk susuzluktan kumlar üzerinde sızlanarak yuvarlanmaya başlamıştı. Onun bu haline dayanamayan annesi Hacer ise, çaresizlik içinde, bulunduğu yerin yakınında Safâ denilen tepeye çıkmış, bir kimse görebilmek ümidiyle vâdiyi gözetmeye koyulmuştu. Ancak görünürde hiç kimse yoktu. Hacer vâdiye inmiş, sonra da uzun eteklerini toplayarak Merve denilen tepeye yönelmişti. Oradan da etrafa bakınmış, fakat hiç kimseyi göremeyince Safâ tepesine tekrar gitmiş ve böylece Safâ ile Merve arasında yedi defa gidip gelmişti.

Bu kıssayı nakleden İbn Abbâs, burada Hazreti Peygamberin şu sözlerini de nakletmiştir : "İşte bu, insanların Safâ ile Merve arasındaki sa'yidir".

Hacer, son defa Meive üzerine çıktığı zaman kulağına bir ses gelmiş ve hemen çocuğunun yanına dönmüştü. İşte o zaman, çocuğun yanında bir meleğin kumları kazarak yerden su çıkardığını görmüştü. Su akıp etrafa yayılıyordu. Onun akıp gitmesini önlemek için etrafını kumla çevirip bir havuz yapmış, bir taraftan da avuç avuç alarak kırbasını doldurmuştu. Su ise, üstünden alındıkça yerden yeniden kaynıyordu.

Burada da Hazreti Peygaber şöyle buyurmuştur : “Allah İsmail’in anası Hacer’e rahmet etsin. Eğer Zemzem’i kendi haline bıraksaydı (yahut avuçlayıp almasaydı), o, ırmak olur akardı”.

İşte Hacer bu sudan içmiş, çocuğuna da süt olarak içirmiştir.

Hacer hayatını bu şekilde sürdürüp giderken, bir gün Mekke civarına gelip konaklayan Curhimîler, Zemzem suyuna inip kalkan kuşların uçuşundan, orada bir su kaynağının bulunduğunu düşünerek oraya iki araştırmacı göndermişler, onlar da suyu görüp geride kalanlara bunu haber vermişlerdir. Bunun üzerine Curhimîler, Hacer’in de iznini alarak su yakınına gelip konaklamışlar, zaman içinde ev bark da yaparak Mekke’nin temellerini atmışlardır. Artık bundan sonra Hacer ve oğlu İsmail Curhimîler arasında yaşamaya başlamışlar ve onların büyük sevgi ve saygılarına mazhar olmuşlardır. İsmail büyüyüp genç bir delikanlı olduktan sonra Curhimîlerden bir kızla da evlenince, aralarındaki yakınlık daha çok kuvvetlenmiş ve sevgi de o derece artmıştır. Ne var ki İsmail evlendikten bir süre sonra annesi Hacer vefat etmiş ve oğlunu bırakıp gitmiştir.

Hazreti İbrahim, eşini ve oğlunu ıssız vâdiye bırakıp gittikten sonra, zaman zaman onları görmeye gelmiş, fakat yanlarında kalmamıştı. Hacer öldükten sonra da bir kaç defa İsmail evde olmadığı için onu görmeden dönmüştü. Nihayet son gelişinde baba oğul karşılaşmışlar ve aradan geçen uzun senelerin kalblerine doldurduğu büyük hasretle kucaklaşıp öpüşmüşlerdi. Bu buluşma büyük bir buluşma idi ve neticesi de o derece büyük olacaktı; çünkü Hazreti İbrahim oğluna şöyle demişti : “Ey İsmail! Allah, bana bir şey yapmamı emretti. Fakat sen bana bu işte yardım edeceksin”. İsmail : “Rabbın sana neyi emretmiş ise, onu yap. Sana elbette yardım ederim.” demiş, Hazreti İbrahim de, buldukları yerin yakınındaki yüksekçe bir tepeye işaret ederek “Allah, burada bir Beyt yapmamı emretti.” cevabını vermişti. İşte bundan sonra İbrahim ile İsmail, Kâbe’nin temellerini atıp duvarlarını yükseltmeye başlamışlardır. İsmail taş

getiriyor, Hazreti İbrahim de onu duvar üzerine koyup örüyordu. İsmail'in getirdiği taşlardan biri de malûm taş idi. Hazreti İbrahim bu taşı koyup üzerine çıkıyor ve İsmail'n verdiği taşlarla duvarı yükseltiyordu.

İbn Abbâs, özet olarak verdiğimiz bu kıssayı naklettikten sonra, Hazreti İbrahim ve İsmail'in binayı tamamladıkları zaman Allah'a yönelttikleri duâ ve niyazlarına da işaret etmiştir ki, Bakara Sûresinin 127-129 uncu âyetlerinde zikredilen bu duâ şöyle başlamaktadır:

“İbrahim, İsmail ile birlikte Beyt'in temellerini yükseltiyor (ve şöyle duâ ediyorlardı) : Rabbımız! Bizden duamızı kabul buyur. Şüphesiz, hakkıyla işiten, hakkıyla bilen ancak sensin. Rabbımız! Bizi, sana teslim olan iki kul ve zürriyetimizden de sana teslim olan bir ümmet eyle. Bize ibadet yollarımızı göster ve tövbemizi kabul et; zira tövbeleri kabul edip başışlayan ancak sensin. Rabbımız! Onlara kendi içlerinden kendilerine senin âyetlerini okuyan, kitap ve hikmeti öğretten ve onları (şirkten) arındıran bir peygamber gönder. Şüphesiz, Azîz ve Hakîm olan ancak sensin”.

Gerek İmam el-Buhârî tarafından nakledilen İbrahim kıssasından ve gerekse biraz önce zikrettiğimiz Kur'ân âyetlerinden açıkça anlaşılmaktadır ki, müslümanların kiblesi olan Kâbe, İbrahim ve oğlu İsmail tarafından yapılmış ve temeli ilk defa onlar tarafından atılmış ilk ibadet yeridir. Nitekim Allahu Taâlâ da Âl-i İmrân sûresinin 96 ncı âyetinde bu hususa işaret ederek şöyle buyurmuştur : **“Âlemlere mahza feyz ve hidayet kaynağı olarak insanlar için ilk inşa edilen Beyt, şüphesiz, Mekke'deki (Kâbe)'dir”.** Bu sebeple bazı tefsîrlerde ve vâz kitaplarında anlatılan ve Beyt'in Âdem (a.s.) zamanında inşa olduğunu, yahut gökten indiği ve Âdem'in de onu tavaf ettiği şeklinde gelen haberlere itibar etmemek gerekir.

Hazreti İbrahim ve İsmail, Beyt'i inşa ettikten sonra Rablarına yönelttikleri duâlarında **“Rabbımız! Bizi, sana teslim olan iki kul eyle.”** demişlerdir. Bundan, **“Rabbımız! Bizi, senin birliğine ve senden başka ilâh olmadığına inanan, yalnız sana yönelen ve yalnız senden yardım isteyen, yaptığımız işlerde senin rızana muvafık işler yapan kullar eyle.”** demek istedikleri anlaşılır ki, bunun manâsı da, kısaca, **“Rabbımız! Bizi, kâmil birer müslüman kıl”** demektir.

Hazreti İbrahim ve oğlu İsmail, mezkûr duâlarında, zürriyetlerinden de aynı şekilde müslüman bir ümmet çıkarmasını Rablarından niyaz etmişlerdir. Fîlkakika bu duâ da gerçekleşmiş ve Allahu Ta'âlâ onların zürriyetlerinden İslâm ümmetini çıkardığı gibi, bu ümmete de Hâtemü'l-Enbiyâ Muhammed Salla'llahu Aleyhi ve Sellem'i peygamber olarak göndermiştir. Zira yukarıda zikrettiğimiz âyet meallerinde de görüldüğü gibi, Hazreti İbrahim ve İsmail, Rablarından bunu da niyaz etmişler ve şöyle demişlerdi :

“Rabbımız! Onlara kendi içlerinden, kendilerine senin âyetlerini okuyan, kitap ve hikmeti öğreten ve onları (şirkten) arındıran bir Peygamber gönder. Şüphesiz, Azîz ve Hakîm olan ancak sensin”.

Hazreti İbrahim ve İsmail, duâlarına devam ederek, Allahu Ta'âlâ'dan ibadet yollarını göstermesini ve tövbelerini kabul etmesini de istemişlerdir. Âyet-i kerîmede geçen ve bizim de “ibadet yolları” ile ifade ettiğimiz **menâsik**, **mensek**'in cem'i olup, ibadet edilecek ve kurban kesilecek mahallere delâlet eder ve umumiyetle **hac** ibadeti hakkında kullanılır. Buna göre, Hazreti İbrahim ve İsmail'in, Rablarından söz ve fiil olarak, hac ibadetinin bütün safhalarını öğretmesini istedikleri anlaşılır. Nitekim Arafat, Hazreti İbrahim'in Cebrâ'îl (a.s.) 'den hac menâsikini öğrendiği bir yer olarak bilinmektedir ve oradaki vakfe bu ânı ihya maksadına matûftur. Şurası bir gerçektir ki, yapılması Allah tarafından emredilen bir ibadetin nasıl yapılacağı açıklanmaz ve söz veya fiil olarak **menâsik**'i gösterilip öğretilmezse, bu emrin muhatabı olan kulların o ibadeti ifâ etmekten âciz kalmaları çok tabîî sayılmak gerekir.

Beyt'in inşaasından ve Hazreti İbrahim ve İsmail'in ibadet yollarını öğrenmesi için Rablarına yönelttikleri bu duâ ve niyazın da kabul edilerek Cebrâ'îl (a.s.)'in bu işle görevlendirilmesinden sonra, Allahu Ta'âlâ, Beyt'i haccederek ve ibadette bulunarak sevab kazanmak isteyenler için bir toplanma yeri ayrıca onun kadrini bilen, ona hürmet eden ve tazîmde bulunan kimseler için de her türlü tecavüzden emîn olacakları bir yer kılmış, insanlara da, **İbrahim'in Makamı'nı** namazgâh edinmelerini emretmiştir. Allahu Ta'âlâ Bakara sûresinin 125 inci âyetinde şöyle buyurmuştur :

“Beyt (Kâbe)'i insanlar için bir toplama yeri ve emniyet mahalli kılmış ve İbrahim'in Makamı'nı bir namazgâh edin, (demiştik). İbrahim ve İsmail'e de, evimi tavaf edenler, (ora-

da) kalanlar, rukû ve sucûd edenler için temiz tutmalarını tavsiye etmiştik”.

Âyet-i kerîmede “Beyt’i insanlar için bir toplanma yeri ve emniyet mahalli kımıştık” denildiği halde, bunu takip eden ibarede “de miştik” sözü hazfedilerek haldeki emre delâlet etmek üzere “İbrahim’in Makam’ını bir namazgâh edinin.” denilmesi, Kur’ân’ı Kerîm’in eşsiz uslûbündeki îcaza delâlet eden bir kısaltmadır ve Makam’ı İbrahim’in namazgâh edinilmesi hususundaki emrin, sadece İbrahim’e ve onunla birlikte yaşayan insanlara değil ondan sonra gelecek ve onun milletine tâbi olacak bütün insanlara da müteveccih olduğunu gösterir. Nitekim el-Buhârî ve Müslim’in muhtelif sahabîlerden gelen rivayetlerinde, Hazreti Peygamberin Hacer-i Esved’i istilâmdan sonra yedi defa tavaf edip Makam-ı İbrahim’in yanında iki rekât namaz kıldığı ifade edilmiştir ki, bu, âyet-i kerîmedeki Makam’ın namazgâh edinilmesiyle ilgili emrin îfâsından başka bir manâya gelmez. Müslim’in “Hazreti Peygamberin Haccı Bâbı”nda Câbir İbn Abdullah’tan gelen konuyla ilgili rivayetinde şöyle denilmiştir: .. Biz, hactan başka bir şeye niyet etmiyorduk. (Hac aylarında.) umreyi bilmiyorduk. Peygamberle birlikte Beyt’e gelince, o rukn (Hacer) ü istilâm etti. Üç defa koşar adımlarla, dört defa da yürüyerek tavaf etti. Sonra Makam-ı İbrahim’e vardı ve “siz de Makam-ı İbrahim’den bir namazgâh edinin.” âyetini okudu ve Makam’ı kendisiyle Beyt arasına alarak iki rekât namaz kıldı. Birinci rekâtta KUL HUVALLAHU AHAD, ikinci rekâtta da KUL YÂ EYYUHA’L-KÂFİRÜN sürelerini okudu. Sonra tekrar Hacer-i Esvede dönüp onu istilâm etti. Sonra da kapıdan çıkıp Safâ’ya yöneldi...” (Müslim, Sahîh, II. 887).

Yukarıda zikrettiğimiz âyet-i kerîmede de görüldüğü gibi, Allahu Ta’âlâ, Makam-ı İbrahim’in namazgâh edinilmesini emrettikten sonra, Beyt’in de, tavaf edenler, civarında kalanlar, rukû ve sucûd edenler için temiz tutulmasını emretmiştir. Kur’ân’ı Kerîm’in bu açık beyanlarından da anlaşılıyor ki, Beytu’l-Harâm, Hazreti İbrahim ve oğlu İsmail dönemlerinde de bir hac mahalli olmuş ve Allah’a ibadet edenler tarafından dâima ziyaret ve tavaf edilmiştir. Daha sonraki devirlerde de keza hac mahalli olarak kudsiyyetinden hiçbir şey kaybetmemiş, inşa edildiği zamanki önemini hep muhafaza etmiştir. Hattâ Arapların ilâh edinip Allah’a şirk koştukları devirlerde bile kudsiyyeti bâkî kalmıştır. Beyt’i ziyarete gelenler, memleketlerine dönüşte, Beyt’in civarından topladıkları taşları hatıra olarak saklamak ve bu taşlar vasıtasıyla Beyt’i tazîm ve teb-

cil etmek için yanlarında götürmeyi bile ihmal etmemişlerdir. Daha sonraki devirlerde ise, bu taşların Beyt'ten niçin alınıp muhafaza edildiğini ve onlara niçin bu kadar kıymet verildiğini unutan yeni nesiller, kudsiyyetin bu taşların zâtında olduğuna hükmederek onları putlaştırmaya ve onlar önünde ibadet etmeye başlamışlardır. Câhiliye Arapları arasında putlaştırılan bu taşların Beyt içine de sokuldukları, orada muhafaza edildikleri ve bakımlarına ayrı bir itinâ gösterildiği herkes tarafından bilinen gerçeklerdendir.

İslâm, işte bu putları ortadan kaldırmak ve tevhîdi gerçekleştirmek için İbrahim dîni üzerine bina kılınmıştır. Âl-i İmrân sûresinin 67 nci âyetinde de açık bir şekilde ifade edildiği gibi, İbrahim "ne bir yahudî ve ne de bir hıristiyan idi; fakat o, hakka yönelen bir müslüman idi. Müşriklerden de hiç olmamıştı". Nahl sûresinin 120-121 inci âyetlerinde de şöyle buyurulmuştur : "Şüphesiz İbrahim, Allah'a itaatkâr, hak dîne yönelmiş ve aslâ müşriklerden olmamış (başlıbaşına) bir ümmetti. Allah'ın nimetlerine karşı da şükredici idi. Allah onu seçmiş ve dosdoğru yola hidayet etmişti".

Hazreti İbrahim Rabbi tarafından hakka yönelmiş gerçek bir müslüman olarak tavsîf edilince, ondan asırlarca sonra, şirke bulanmış insanlığa hidayet yollarını göstermek ve âlemlere rahmet olmak üzere gönderilen onun ahfadından bir başka Peygamberin, atası İbrahim'in dîninden olması ve insanları da bu dîne davet etmesi kadar tabîî bir şey düşünülemez. İşte bu sebeptendir ki, Kur'ân-ı Kerîm'den bu konuya açıklık getiren pek çok âyet nâzil olmuştur. Meselâ Âl-i İmrân sûresinin 68. inci âyetinde : **İbrahim'e insanların en lâyiğı, ona tâbi olanlarla, şu Peygamber ve îman edenlerdir. Allah, mü'minlerin velisidir.**" buyurulmuş, En'âm sûresinin 161 inci âyetinde Hazreti Peygambere hitap edilerek "(Ey Muhammed) De ki : **Şüphesiz beni, evet Rabbım beni, dosdoğru bir yola, dimdik duran bir dîne, İbrahim'in tevhîd dînine hidayet etmiştir. O, hiçbir zaman Allah'a şirk koşanlardan olmamıştı.**" denilmiş, Nahl sûresinin 123 üncü âyetinde de, yine Hazreti Peygambere hitapla şöyle buyurmuştur : "Sonra (ey Muhammed!) sana: **Hakka yönelmiş olan ve müşriklerden olmayan İbrahim'in dînine tâbi ol, diye vahyettik**". O halde Nisâ sûresinin 125 inci âyetinde de ifade edildiği gibi, "İşlerini en iyi yapan kimse olarak İbrahim'in dînine tâbi olan kimseden dîn yönünden daha güzel kim olabilir? Zira Allah, İbrahim'i (kendisine), dost edinmişti". Fakat ne gariptir ki, yahudîler

ve hristiyanlar, “yahudî veya hristiyan olun ki, hidayete eresiniz, demektedirler. (Ey Muhammed! Sen de) de ki : Hayır, dosdoğru olan İbrahim’in dînine tâbi olun; o müşriklerden de değildi”. (Bakara, 135).

Bu âyet meallerinden de anlaşıldığı gibi, Hazreti Peygamberin tebliğine memûr edildiği İslâm Dîni’nin aslı ve esası, tevhîde dayalı İbrahim dîninden başkası değildir. Bu sebeptendir ki Allahu Ta’âlâ, Âl-i İmrân sûresinin 19 uncu âyetinde, “Allah katında asıl dîn, şüphesiz, İslâm’dır.” buyurmuştur. Bu itibarla “Her kim İslâm’dan başka bir dîn ararsa, kendisinden (bu dîn) aslâ kabul edilmeyecektir. O kimse, âhirette de hüsrana uğrayanlardan olacaktır”. (Âl-i İmrân 85).

İşte Hazreti İbrahim ile oğlu İsmail tarafından inşa olunan Beyt’in haccı da bu dînin esaslarından biri olmuş ve inşaatın tamamlanmasıyla birlikte bir ibadet olarak bütün insanlara farz kılınmıştır. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, bu ibadet, Arapların müşriklik dönemlerinde bile Kâbe ziyareti olarak amelî değerini hiç kaybetmemiş, bazı tatbik şekilleri yahut menâsik’i Hazreti Peygamber zamanına kadar gelmiştir. Bunlardan birisi, hac ibadetinin ifâ edildiği aylardır. İslâm’dan önceki devirlerde, Kâbe ziyaretleri, senenin belirli aylarında yapıldığı için bu aylara hac ayları denilmiş ve Ramazan ayını takip eden Şevval, Zilkade ve Zilhıccе’nin ilk on gününü içine alan bu aylarda İslâm, herhangi bir değişiklik yapmadan Hazreti İbrahim zamanından beri bilindiği şekliyle onu muhafaza etmiştir.

Hac menâsiki içerisinde İbrahim devrinden beri muhafaza edilen diğer bir âdet, Zilhıccе ayının onuncu günü kesilen kurbandır. Saffât sûresinin 100-109 uncu âyetlerinde, Hz. İbrahim’in, kendisine bir çocuk ihsan eylemesi için Rabbına yönelttiği bir duâya işaret edildikten sonra şöyle denildiği görülür :

“Biz de ona yumuşak huylu bir oğlan müjdelemiştik. Çocuk, kendisiyle birlikte yürüyebilecek yaşa erişince, İbrahim ona şöyle demişti : Ey oğulcuğum! Ben rüyamda, seni kestiğimi görüyorum; sen ne dersin, bak? O da demişti ki : Ey babam! Sana emrolunanı yap. İnşallah beni sabredenerden bulacaksın”.

“Her ikisi de Allah’ın emrine teslim olunca, İbrahim onu (kurban etmek için) alını üzerine yatırmıştı. Ona, ey İbrahim

diye seslenmiştik : Rüyayı gerçekleştirdin. Şüphesiz biz, iyi davrananları işte böyle mükâfatlandırırız”.

“Bu, muhakkak ki apaçık bir imtihandı. Ona fidye olarak büyük bir kurbanlık vermiş ve sonra gelenler arasında, onun hakkında —İbrahim’e selâm olsun— denilecek bir ün bırakmıştık”.

Âyet-i kerîmelerde Hazreti İbrahim’in kendisine sâlihlerden bir oğul ihsan etmesi için Rabbına niyazda bulunurken, bu oğulu ileride yine Rabbi için kurban edeceğine dâir bir nezirde bulunduğunu gösterecek hiçbir işaret mevcut değildir. Daha açık bir ifadeyle, Hazreti İbrahim, duâsında “Rabbim! Bana bir oğul ihsan eyle de onu senin için kurban edeyim.” manâsına gelebilecek hiçbir söz söylememiştir. Bununla beraber gördüğü bir rüyayı “peygamberlerin gördükleri rüyalar vahiy sayılır” kaidesi içerisinde, Rabbının, gerçekleştirilmesi gereken bir emri olarak mütalâ etmiş ve onu kurban etmek istemiştir. Bazı eski müşrik dînlerinde, insanların da ilâhlara kurban olarak sunuldukları bilinen hususlardandır. Ne var ki, Hazreti İbrahim’in, oğlu İsmail’i Rabbına kurban etmek istemesinde, bu müşrik âdetinin rolü olabileceğini kabul etmek hiç bir surette mümkün değildir. Allahu Ta’âlâ insanı çok daha farklı işler için yaratmış, fakat onun takdime olarak ateşte yakılmasını, yahut alnı üzerine yatırılıp bıçakla boğazından kesilmesini hiçbir zaman murad etmemiştir. Aksine, üstün bir varlık olarak yarattığı insanın ilâhlar adına ve sapık inançlar uğrunda boğazlanmasını önlemek için, kendisine Halîl edindiği peygamberine, yukarıdaki âyet-i kerîmelerde gördüğümüz rüyayı ilham ederek Allah adına kurban kesmenin yolunu göstermiş ve bunu, Zilhıccce ayının 10 uncu gününe hâs kılarak İslâm’ın şîârı yapmıştır. Binaanaleyh gerek hac ibadeti sırasında Mina’da ve gerekse Mina dışında Zilhıccce ayının bu günlerinde Allah adına kurban kesmek, Hazreti İbrahim’in kurban hâdisesini tes’îd ve dolayısıyla Allah’a kurbiyet tesîs etmek gayesine matuf bir ibadet olmuştur. İşte bu sebeptendir ki Allahu Ta’âlâ, Hacc sûresinin 26-30 uncu âyetlerinde şöyle buyurmuştur :

“Bana hiçbir şeyi ortak koşma; tavaf edenler, namaza duranlar, rükû edenler ve secdeye varanlar için evimi temiz tut.” diyerek İbrahim’i Kâbe’nin bulunduğu yere indirmiştik.

İnsanları hacca çağır; yürüyerek veya deve üzerinde bütün uzak yollardan sana gelsinler.

Kendi menfaatlarına şahid olsunlar ve belirli günlerde, kendilerine rızık olarak verdiği hayvanları kurban ederken, Allah'ın adını zikretsinsinler. Siz de ondan yeyin ve çaresiz kalmış fakîre yedin.

(Saç ve tırnak gibi) pis olan yerleri temizlesinler; adaklarını yerine getirsinler ve Kâbe'yi tavaf etsinler.

İşte böyle. Kim Allah'ın yasaklarına saygılı davranırsa, bu, kendisi için Rabbi katında daha hayırlıdır. Size (Kitap'ta) okunanlar dışında bütün hayvanlar helâl kalmıştır. Pis putlardan ve yalan sözden sakının."